

Любченко Дмитро Іванович – кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника Навчально-наукового інституту управління – начальник навчального центру післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ;
Кургаєва Ірина Сергіївна – здобувач кафедри економічної безпеки Національної академії внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Розглянуто проблемні питання формування адміністративно-правового регулювання фінансової безпеки України, зокрема, адміністративно-правові відносини, що становлять основу будь-якого правового механізму.

Ключові слова: фінансова безпека; адміністративно-правові відносини; механізм забезпечення.

Рассмотрены проблемные вопросы формирования административно-правового регулирования финансовой безопасности Украины, в частности, административно-правовые отношения, составляющие основу какого-либо правового механизма.

Ключевые слова: финансовая безопасность; административно-правовые отношения; механизм обеспечения.

The problem questions of forming administrativ of the legal adjusting of financial safety of Ukraine are considered, in particular, administratively legal relations which make of legal mechanism.

Keywords: financial safety; administrativ legal relations; mechanism of providing.

На нинішньому етапі розвитку суспільства пріоритетним напрямом у галузі національної безпеки є саме фінансова безпека. Адже економічний і фінансовий розвиток країни визначає її перспективні можливості та потенціал. Фінансова безпека є не лише однією з найважливіших складових систем державних інтересів, а й умовою дотримання й реалізації як державних, так і недержавних інтересів країни.

Метою статті є дослідження змісту, ролі й місця адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення фінансової безпеки держави, аналіз проблеми становлення та розвитку адміністративно-правових відносин у сфері фінансової безпеки.

Проблеми адміністративно-правових відносин у сфері фінансової безпеки досліджували В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, С. С. Засунько, Р. А. Калюжний, С. В. Ківалов, В. К. Колпаков, В. А. Ліпкан, В. П. Столбовий, В. Д. Сущенко та інші дослідники.

Дослідження проблем визначення сутності адміністративно-правових відносин, а також їх структури та видів достатньо широко репрезентовані в науковій літературі. Сучасна доктрина адміністративного права враховує тенденції стосовно гуманізації науки, тому сутність адміністративного права полягає, насамперед, у наданні послуг населенню, а не у владному розпорядництві.

Нову ідеологію адміністративного права, відповідно до його суспільної цінності, методу, предмета і структури, досліджували В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрушко, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, І. Л. Бородін, А. С. Васильєв, І. П. Голосніченко, З. С. Гладун, С. В. Додін, Р. А. Калюжний, С. В. Ківалов, В. К. Колпаков, Є. Б. Кубко, О. В. Кузьменко, С. О. Курінний, В. М. Марчук, Н. М. Мироненко, Н. Р. Нижник, В. І. Олефір, О. І. Остапенко, К. М. Пахомов, В. П. Петков, О. П. Рябченко, А. О. Селіванов, В. М. Селіванов, В. Ф. Сіренко, В. П. Столбовий, В. Д. Сущенко, В. В. Цветков, В. О. Шамрай, Ю. С. Шемшученко.

Розглянемо сутність адміністративно-правових відносин у сфері фінансової безпеки.

В. Б. Авер'янов вважає, що адміністративно-правові відносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, в яких їх сторони (суб'єкти) взаємопов'язані і взаємодіють шляхом здійснення суб'єктивних прав і обов'язків, установлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами [1, с. 82].

Адміністративно-правові відносини у сфері фінансової безпеки – це врегульовані нормами права суспільні відносини у сфері фінансової безпеки, у яких їх сторони (суб'єкти) взаємопов'язані та взаємодіють шляхом здійснення суб'єктивних прав та обов'язків, установлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами та державою.

Адміністративно-правові відносини у сфері фінансової безпеки є різновидом адміністративно-правових відносин, тому мають певні характерні риси [1, с. 84]:

обов'язки і права суб'єктів та об'єктів відносин пов'язані з діяльністю органів державного управління;

є складовою відносин у сфері управління, вони виникають у повсякденній практичній реалізації завдань і функцій держави щодо

забезпечення фінансової безпеки;

у цих відносинах одним із суб'єктів виступає орган державного управління або громадська організація, що наділені державно-владними повноваженнями у сфері фінансової безпеки;

виникають за ініціативою або об'єкта, або суб'єкта, і згода іншої сторони не є обов'язковою умовою для виникнення таких відносин;

учасники таких відносин мають право вимагати один від одного такої поведінки, що передбачена адміністративно-правовою нормою;

суб'єкт управління безпекою зобов'язаний реалізувати власні матеріально-правові та процесуальні права, тобто право виступає одночасно і обов'язком суб'єкта адміністративно-правових відносин у сфері фінансової безпеки;

у разі порушення норм, що регулюють суспільні відносини у сфері фінансової безпеки, порушник несе відповідальність як перед іншою стороною, так і перед державою;

ці відносини не завжди здійснюються за методами влади і примусу. Вони можуть реалізовуватися на основі як влади і підпорядкування, так і рівності сторін, коли кожна сторона має виконувати конкретні вимоги правової норми. Тому наявність взаємних прав і обов'язків є ознакою адміністративно-правових відносин у сфері фінансової безпеки;

санкції, що застосовуються до сторін адміністративно-правових відносин у сфері фінансової безпеки, залежать від рівня суспільної небезпеки правопорушення;

спори, що виникають між сторонами адміністративно-правових відносин, вирішуються як в адміністративних, так й інших судах.

За складом учасників адміністративно-правові відносини можуть бути внутрішньоапаратними і зовнішньоапаратними. У першому випадку обов'язковий суб'єкт вступає у відносини з іншими суб'єктами забезпечення фінансової безпеки, у другому – взаємодіє з громадянами, недержавними підприємствами, що надають послуги у сфері фінансової безпеки.

Адміністративно-правові відносини у сфері фінансової безпеки можуть бути як вертикальними, так і горизонтальними [1, с. 85]. Вертикальні відносини (владні відносини) притаманні сфері безпеки, оскільки, незважаючи на демократичні перетворення, головним суб'єктом управління фінансовою безпекою виступає саме держава. Адаже саме остання за допомогою апарату примусу й управління встановлює та реалізує відповідні права й обов'язки, правила та норми поведінки в чітко визначених сферах суспільного життя. У свою чергу, горизонтальні відносини характеризують гнучкість системи управління, її здатність адекватно реагувати на зовнішні зміни.

Отже, найважливішу роль у визначенні змісту адміністративно-правових відносин відіграють їх сторони. Такими сторонами

виступають суб'єкти забезпечення фінансової безпеки – носії передбачених адміністративно-правовими нормами прав і обов'язків у сфері фінансової безпеки, що здатні ці права реалізовувати, а покладені обов'язки виконувати.

Головною особливістю адміністративно-правових відносин у сфері фінансової безпеки є те, що однією зі сторін виступає носій юридично-владних повноважень щодо інших суб'єктів, якими його наділяють адміністративні норми. Таким суб'єктом виступають суб'єкти забезпечення фінансової безпеки. Зазначені відносини формуються під час здійснення цими суб'єктами своїх владно-розпорядчих функцій.

Загалом для адміністративно-правових відносин у сфері фінансової безпеки характерні дві важливі риси: 1) це форми соціальних відносин, оскільки в них обов'язково беруть участь люди або їх об'єднання; 2) це форми організаційних відносин, у процесі реалізації яких вирішуються завдання управлінської діяльності щодо створення сприятливих умов для реалізації національних фінансових інтересів [1, с. 85].

Адміністративні відносини у сфері фінансової безпеки мають свою структуру (склад), до елементів якої належать: суб'єкти, об'єкти, юридичні факти.

Суб'єкт адміністративних відносин у сфері фінансової безпеки – це суб'єкт адміністративного права, який вступив у конкретні правовідносини у сфері фінансової безпеки, урегульовані нормами адміністративного та фінансового права.

До таких суб'єктів належать: держава; Президент України; органи виконавчої влади; інші державні органи та організації; органи місцевого самоврядування; об'єднання громадян; інші недержавні органи та організації; громадяни України.

Передумовою вступу зазначених суб'єктів у певні адміністративно-правові відносини у сфері фінансової безпеки є наявність у них правоздатності в дієздатності. Особливість адміністративно-фінансової правоздатності та дієздатності полягає в тому, що вони означають потенційну можливість брати участь в адміністративно-правових і фінансових відносинах, а також здатність своїми діями набувати й реалізовувати права та виконувати обов'язки, установлені нормами адміністративного й фінансового права.

На нашу думку, можна визначити такі об'єкти адміністративно-правових відносин у сфері фінансової безпеки:

- грошовий обіг та інфляційні процеси в державі;
- інформаційне та навколишнє природне середовище і природні ресурси, незалежний, вільний, суверенний, демократичний та економічний розвиток України;
- забезпечення ефективної валютної, податкової, бюджетної, боргової політики держави;
- структурованість і цілеспрямованість банківської системи.

Підставою виникнення, зміни або припинення адміністративно-правових відносин у сфері фінансової безпеки є юридичні факти, головною особливістю яких є здатність викликати правові наслідки (дії і події).

Дія – факт, що виникає внаслідок волі людей, вона може бути як правомірною, так і неправомірною.

Правомірні дії відповідають вимогам адміністративно-правових та фінансових норм. До правомірних дій, що зумовлюють адміністративно-правові відносини у сфері фінансової безпеки, належать акти управління – укази й розпорядження Президента, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України тощо стосовно фінансової безпеки. Для сфери безпеки характерними є юридичні акти, що мають індивідуальний характер, оскільки вони безпосередньо зумовлюють конкретні адміністративно-правові відносини. Отже, такі відносини виникають між особою, призначеною керівником групи, та іншими її працівниками.

Адміністративно-правові відносини у сфері фінансової безпеки виникають також у зв'язку з діями окремих громадян і посадових осіб, наприклад, у випадку звернення громадянина зі скаргою на дії посадової особи. Крім того, юридичним фактом, який спричиняє настання адміністративно-правових відносин, може бути бездіяльність.

Неправомірні дії – це правопорушення, проступки, що зумовлюють необхідність застосування заходів примусу. Вчинення правопорушення спричиняє виникнення певних відносин, пов'язаних із застосуванням норм матеріального та процесуального адміністративного права. Зважаючи на особливий характер відносин у сфері безпеки, більшість із них регламентована нормами кримінального права [1, с. 87].

Події – це явища, які не залежать від волі людей, але спричиняють настання певних наслідків (землетруси, повені, епідемії тощо). Адміністративно-правові відносини у сфері фінансової безпеки, зокрема, залежать безпосередньо від волі людей та їх діяльності.

Досліджуючи адміністративно-правові відносини у сфері фінансової безпеки, доцільно розглянути механізм адміністративно-правового регулювання.

На думку С. С. Засунько, механізм правового регулювання – це сукупність правових засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини [2, с. 9].

Основними системоутворювальними ознаками відповідного механізму є:

1) єдність системи стосовно середовища (цілісність) і різноманіття зв'язків із середовищем, характер яких робить її підсистемою іншої, більш складної системи;

2) наявність у системі не менше двох компонентів, що взаємодіють між собою;

3) інтегрування компонентів системи, унаслідок чого ціле (система) набуває таких властивостей і характеристик, що не притаманні окремим її складовим, тобто наявність у системі інтегративних якостей;

4) наявність у системі суперечностей, які виступають рушійною силою її саморозвитку, що породжує необхідність самоврядування, цілеспрямованого впливу однієї підсистеми (керуючої) на іншу (керовану) [2, с. 9].

Предметом правового регулювання є найважливіші для держави, об'єднань людей і конкретних осіб суспільні відносини, що об'єктивно потребують юридичного регулювання. Саме ці відносини й виникають під час забезпечення фінансової безпеки, адміністративно-правове регулювання яких здійснюється за допомогою дозволу, зобов'язання, заборони.

До елементів механізму адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення фінансової безпеки можна віднести норми права, правові відносини, акти реалізації прав і обов'язків. Регулятором суспільних відносин, що виникають у сфері забезпечення фінансової безпеки, виступає право.

Отже, механізм правового регулювання правовідносин у сфері забезпечення фінансової безпеки слід розуміти, на нашу думку, як комплекс спеціальних заходів, засобів, способів, що мають юридичний зміст і спрямовані на регулювання механізму управління в системі забезпечення фінансової безпеки України.

Для втілення в життя запланованих цілей, ідей, потреб, цінностей, інтересів необхідно розробити певний механізм, одним з яких є забезпечення фінансової безпеки.

Забезпечення фінансової безпеки можна визначити як урегульовану нормами права систему теоретико-методологічних, нормативно-правових, інформаційно-аналітичних, організаційно-управлінських, кадрових, науково-технічних, ресурсних та інших заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для реалізації національних інтересів у сфері фінансової безпеки, економічної цілісності й незалежності, джерел добробуту, ефективного функціонування самої системи забезпечення фінансової безпеки.

Закон України "Про основи національної безпеки" [3] визначає мету забезпечення національної безпеки як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Зважаючи на те, що фінансова безпека є невід'ємною складовою національної безпеки, то можна стверджувати, що вищезазначена мета збігається з метою забезпечення фінансової безпеки.

Сукупність суб'єктів, що впливають на забезпечення фінансової безпеки, можна визначити як систему забезпечення фінансової безпеки.

Відповідно до системи забезпечення фінансової безпеки, розробляється система правових норм, що регулюють відносини у сфері забезпечення фінансової безпеки, визначаються основні напрями діяльності органів державної влади і управління в цій сфері, формуються або організуються органи забезпечення безпеки й механізм контролю та нагляду за їх діяльністю.

Таким чином, адміністративно-правові відносини у сфері регулювання фінансової безпеки України становлять її невід'ємну складову. Адже формування системи суб'єктів та об'єктів цієї системи дає змогу обом сторонам визначити суб'єктно-об'єктні права та зобов'язання.

Сьогодні в Україні існує адміністративно-правова проблема захисту фінансових інтересів у сфері фінансової безпеки. Законодавча база у сфері регулювання фінансової безпеки потребує вдосконалення, а в деяких випадках навіть реформування.

Для вдосконалення адміністративно-правового забезпечення фінансової безпеки країни, насамперед, слід розробити адекватну сучасності теоретичну модель, урахувуючи досвід країн, які вже успішно пройшли процес становлення економічної безпеки держави (країни Західної Європи та Північної Америки), з метою виявлення загальних рис у численних розробках концепції фінансової безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ліпкан В. А. Адміністративно-правове регулювання національної безпеки України : [моногр.] / Ліпкан В. А. – К., 2008. – 439 с.
2. Засулько С. С. Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення техногенної безпеки в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / С. С. Засулько. – К., 2006. – 20 с.
3. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.